

Ewa Beata Baruk-Dzięcioł¹
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Doświadczenie posiadania rodziny prokreacji jako czynnik modelujący językowy obraz rodziny u młodych kobiet

[Experience of Having a Family of Procreation as a Factor Shaping the Linguistic Image of the Family in Young Women]

Streszczenie: Celem przeprowadzenia badań była zarówno rekonstrukcja prototypu rodziny, istniejącego w świadomości i języku dorosłych kobiet, które mają rodzinę prokreacji oraz takich, które mają jedynie rodzinę pochodzenia. Z kolei problem badawczy łączył się z pytaniem o zakres i zawartość prototypu rodziny, który ukształtował się w świadomości i języku młodych kobiet posiadających doświadczenie życia w rodzinie prokreacji. Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metody asocjacyjnej, zaś analizę zgromadzonego materiału leksykalnego przeprowadzono w kilku aspektach. Okazało się, że możliwości werbalizacyjne w związku ze słowem bodźcowym *rodzina*, zarówno respondentek mających rodzinę prokreacji, jak i kobiet jej nieposiadających – są podobne. Można więc przypuszczać, że doświadczenie posiadania rodziny prokreacji nie jest czynnikiem, który w istotny sposób wpływa na ich możliwości werbalizacyjne w związku z eksponowanym słowem-bodźcem. Udało się też zauważyć, że zawartość językowego prototypu rodziny, który ukształtował się w świadomości objętych badaniami kobiet – zarówno zamężnych i posiadających potomstwo, jak i nieposiadających rodziny prokreacji – jest utrwalona przez oddziaływania społeczne i kulturowe. Natomiast doświadczenie posiadania rodziny prokreacji wydaje się być czynnikiem modelującym odczuwanie istotności poszczególnych jej aspektów – w świadomości i języku respondentek.

Summary: This study aimed to reconstruct the family prototype functioning in the consciousness and language of adult women who have a family of procreation and those who only have a family of origin. The research problem was related to the question of the scope and content of the family prototype, which was formed in the con-

¹ Ewa Beata Baruk-Dzięcioł, Katedra Wczesnej Edukacji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. R. Prawocheńskiego 13, 10-725 Olsztyn, Polska, ewdzieciol@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6608-1657>.

sciousness and language of young women who had the experience of living in a family of procreation. The research was conducted using the associational method. The analysis of the collected lexical material was performed in several aspects. It was found that the verbalization possibilities in response to the stimulus word *family*, are similar both for the respondents who have a family of procreation and those who do not have one. Therefore, it can be supposed that the experience of having a family of procreation is not a factor with a significant influence on their verbalization abilities in relation to the displayed word-stimulus. It was also noted that the content of the linguistic prototype of the family, which was formed in the consciousness of the women included in the study (both married and having children, as well as those without a family of procreation) is preserved by social and cultural influences. Moreover, the experience of having a family of procreation seems to be a factor that models the perception of the importance of its particular aspects in the awareness and language of the respondents.

Słowa kluczowe: językowy obraz świata; prototyp; rodzina prokreacji; metoda asocjacyjna; kobiety w wieku dorosłości.

Keywords: linguistic image of the world; prototype; family of procreation; associational method; women in adulthood.

Wprowadzenie

Współczesny człowiek staje przed wieloma wyzwaniami, które często łączą się z koniecznością podejmowania i realizowania wielu ról. Najbardziej absorbujące i wymagające spośród nich są te, które łączą się z pracą zawodową oraz życiem rodzinnym (Błasiak A. i Dybowska E., 2017, s. 115).

Rodzina jest ważna w życiu człowieka z wielu powodów. Warto tutaj zasygnalizować dwa spośród nich. Po pierwsze – rodzina stanowi elementarną przestrzeń rozwoju osoby ludzkiej (Harwas-Napierała B., 2008, s. 26; Chrobak S., 2018, s. 132; Zawadzka E., 2019, s. 73), po drugie – to właśnie w niej odbywa się przekaz zrębów dziedzictwa kulturowego szerszych społeczności (Adamski F., 2002, s. 27; Chrobak S., 2018, s. 132). Rodzina jest więc najbardziej naturalnym środowiskiem społecznym – nie tylko o znaczeniu socjalizacyjnym i wychowawczym, ale również antropologicznym i kulturowym (Frączek Z., 2018, s. 138).

Rodzina to nie tylko grupa osób, w której zachodzą dwie podstawowe relacje – małżeństwo i pokrewieństwo (Nogowski J., 2014, s. 57; Tyszka Z., 2002, s. 52). Stanowi ona również „tzw. grupę odniesienia, z którą człowiek świadomie i mocno identyfikuje się jako jej członek i reprezentant, odkrywa, przejmując i współtworząc kulturowane w niej poglądy, postawy, obyczaje i wzory postępowania” (Nogowski J., 2014, s. 57).

Pomimo swej rangi współczesna rodzina narażona jest na wiele zagrożeń (Jezierski K. i Rostek I., 2019, s. 27; Miczyńska-Kowalska M., 2013, s. 37–38; Broda P., 2008, s. 24–25). Ich źródłem wydaje się być to, że ideologia ponowoczesności preferuje nie tylko zubożoną wizję człowieka, ale i „obecna kultura nie promuje miłości i poświęcenia, spojrzenia poza własne potrzeby i pragnienia, wręcz narzuca zachowania narcystyczne, wyrażające się na skupianiu się tylko na sobie” (Rozen B., 2018, s. 160).

Godne uwagi jest zasygnalizowane w tytule zagadnienie obrazu świata. Ma on charakter nie tylko semantyczny, ale i antropologiczno-kulturowy. W języku utrwalona jest bowiem wiedza o świecie, którą można zrekonstruować i zwerbalizować (Bartmiński J., 2012, s. 229) – z jednej strony. Z drugiej zaś – „język odzwierciedla hierarchie wartości oraz systemy znaczeń, umożliwia dostęp do świata i poznanie go w sposób już z góry określony, bo zawiera model świata (światów) i sprawia, że ten model (modele) kształtuje [...] widzenie świata (światów) i wpływa na jego (ich) obraz. Język oddziałuje na zachowania społeczne, organizując i regulując je oraz sterując nimi [...]. Język służy wreszcie do weryfikowania i kodyfikowania treści kulturowych” (Anusiewicz J., Dąbrowska A., Fleischer M., 2000, s. 20).

Istotne jest to, że językowy obraz świata nie odwzorowuje rzeczywistości fotograficznie, lecz stanowi jej interpretację z punktu widzenia przeciętnego użytkownika języka oraz z jego perspektywy poznawczej (Bartmiński J., 2012, s. 14 i 105).

Punkt widzenia jest czynnikiem podmiotowo-kulturowym, który determinuje sposób mówienia o przedmiocie (Bartmiński J., 2012, s. 78). Wyznacza on również perspektywę, w której ukazuje się przedmiot w językowym obrazie świata. Z kolei perspektywa poznawcza, zdaniem Jerzego Bartmińskiego, stanowi „zespół właściwości struktury semantycznej słów, skorelowany z punktem widzenia i będący [...] jego rezultatem. Identyfikując te właściwości odbiorca wypowiedzi dochodzi do rozpoznania przyjętego punktu widzenia” (Bartmiński J., 2012, s. 79).

Rozgraniczenie pojęć „punkt widzenia” oraz „perspektywa poznawcza” jest ważne przy rekonstrukcji językowego obrazu świata. Można dokonać jej zarówno w ujęciu przedmiotowym, jak i podmiotowym. Aspekt podmiotowy akcentuje fakt spostrzegania przez kogoś, natomiast przedmiotowy – podkreśla to, co jest spostrzegane (Averill J., 1998, s. 320). W pierwszym wypadku językowy obraz świata jest bardziej czyjąś wizją, w drugim zaś – obrazem tego, co spostrzegane (Jakubowicz M., 1999, s. 118).

Założenia metodologiczne i organizacyjne przeprowadzonych badań

Cel przeprowadzenia badań był dwojaki. Z jednej strony była nim rekonstrukcja prototypu² rodziny, istniejącego w świadomości i języku młodych kobiet, które posiadają rodzinę prokreacji oraz tych, które mają jedynie rodzinę pochodzenia. Z drugiej strony chodziło o weryfikację założenia o możliwości istnienia związku pomiędzy doświadczeniem życia w rodzinie prokreacji a właściwościami jej językowego obrazu. Problem badawczy łączył się z pytaniem o zakres i zawartość prototypu rodziny, który ukształtował się w świadomości i języku młodych kobiet posiadających doświadczenie życia w rodzinie prokreacji. Prawdopodobnym wydawało się, że doświadczenie to może być czynnikiem modelującym zawartość językowego prototypu rodziny u respondentek.

Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metody asocjacyjnej, która umożliwia dotarcie do – istniejącego w świadomości i języku respondentów – obrazu świata (Woodworth R. i Schlosberg H., 1963, s. 81–84; Hunca-Bednarska A., 1997, s. 59; Kurcz I., 2000, s. 110), a także jego rekonstrukcję. Istnieją dwa zasadnicze warianty tej metody. Pierwszym z nich jest kojarzenie swobodne, w którym zadanie respondentów polega na podaniu dowolnej reakcji werbalnej, przychodzącej im na myśl w związku z ekspozycją słowa-bodźca, kolejnym – kojarzenie kierowane, w którym reakcje objętych badaniami osób są ograniczone konkretną instrukcją.

W obrębie metody asocjacyjnej stosuje się właściwe dla niej techniki badawcze. Są nimi: technika kojarzenia jednorazowego swobodnego, technika kojarzenia jednorazowego kierowanego, technika kojarzenia ciągłego swobodnego oraz technika kojarzenia ciągłego kierowanego (Woodworth R. i Schlosberg H., 1963, s. 81–84).

Wymieniane przez respondentów asocjacje ukazują poszczególne aspekty ich językowego obrazu świata, zaś uzyskane wyniki badań mogą być analizowane i opracowywane w różnorodny sposób (Grabska M., 2000, s. 336–337; Mikołajczyk-Matyja N., 2004, s. 1–2; Lach M. i Nowak M., 2007, s. 112).

Prezentowane badania empiryczne przeprowadzono w kwietniu 2019 r. w jednym ośrodku akademickim³, w kilku grupach kilkudziesięcioosobo-

² Romualda Piętkowa określa prototyp jako „zespół cech typowych dla danej kategorii, właściwych [...] najlepszym egzemplarzom”, zaś prototypowość – jako reprezentatywność lub typowość (Piętkowa R., 2007, s. 89).

³ Omawiane badania mają charakter badań wstępnych. Z tego powodu ich wyniki należy traktować z ostrożnością.

wych, z wykorzystaniem metody asocjacyjnej w wersji swobodnej ciągłej. Miały one pisemny charakter. Każda z badanych osób otrzymała arkusz, na którego awersie znajdowała się prośba o wymienienie skojarzeń ze słowem-bodźcem *rodzina*. Z kolei na jego rewersie znalazły się pytania dotyczące wieku, stanu cywilnego i dzietności objętych badaniami osób. Łączny czas badań wynosił około 5 minut.

Grupę respondentek stanowiły 122 osoby – studentki kierunków pedagogicznych w wieku od 23 do 28 lat. Wśród nich było 35 kobiet, które posiadały rodzinę prokreacji (28,69% badanej próby) – zamężnych i będących matkami, w tym jedna oczekiwała narodzin swojego pierwszego dziecka – (M) oraz 87 kobiet, które nie miały rodziny prokreacji (71,31% próby badawczej) – bezdzietnych panien (P).

Rekonstrukcja językowego obrazu rodziny u młodych kobiet

Analizę zgromadzonego materiału leksykalnego przeprowadzono w kilku aspektach. Jednym z nich było dokonanie obliczeń, które pomogły określić możliwości werbalizacyjne objętych badaniami kobiet z poszczególnych grup w związku ze słowem bodźcowym. Kolejnym aspektem jego analizy była rekonstrukcja prototypu rodziny, który ukształtował się w ich świadomości i języku.

Ilościowa charakterystyka zgromadzonego materiału leksykalnego opierała się na wyznaczeniu niektórych parametrów miary tendencji centralnej – średniej arytmetycznej (\bar{x}) asocjacji przypadających na przeciętną respondentkę z każdej z grup, mediany (Me) oraz wartości modalnej (Mo) ich reakcji werbalnych. Następnie obliczono wybrane parametry miary rozproszenia w obrębie poszczególnych podzbiorów materiału badawczego – odchylenie standardowe (s), a także maksymalną i minimalną liczbę skojarzeń wymienionych przeciętnie przez respondentki. Określono również wartość wskaźnika różnicującego (Wr) te wielkości, który wyznacza obszar zmienności reakcji werbalnych respondentek z poszczególnych grup. W tabeli nr 1 ujęto dane liczbowe opisujące zgromadzony materiał badawczy.

Tabela 1

Zestawienie danych liczbowych charakteryzujących materiał badawczy pochodzący zarówno od respondentek posiadających rodzinę prokreacji (M), jak i od respondentek jej nieposiadających (P)

Grupa osób	Liczba osób	Liczba reakcji	Me	Mo	x	s	Max. liczba reakcji	Min. liczba reakcji	Wr
P	87	766	8	6	8,80	4,16	12,96	4,64	8,32
M	35	377	11	11	10,77	4,07	14,84	6,70	8,14
Razem	122	1143	Wr		1,97	0,09	1,88	2,06	0,18

Źródło: opracowanie własne.

Analizując dane ujęte w tabeli 1, warto zwrócić uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze – okazało się, że przeciętna respondentka posiadająca rodzinę prokreacji wymieniła zaledwie o 1,97⁴ asocjacji więcej niż osoba jej nieposiadająca. Okazało się również, że wartości poszczególnych parametrów miary tendencji centralnej – mediany i wartości modalnej – reakcji werbalnych zamężnych respondentek oraz reakcji pochodzących od kobiet nieposiadających rodziny prokreacji – pozostają na zbliżonym poziomie. Wydaje się to świadczyć o tym, że respondentki z obu grup mają bardzo podobne możliwości werbalizacyjne w związku ze słowem-bodźcem *rodzina*.

Można zauważyć również, że wartości odchylenia standardowego reakcji werbalnych respondentek z poszczególnych grup są w istotny sposób oddalone od każdorazowo uzyskanych średnich arytmetycznych. Świadczą więc one o znacznej rozpiętości liczby reakcji kobiet z każdej z grup. Natomiast wartość wskaźnika różnicującego odchylenie standardowe w obu przypadkach wynosi zaledwie 0,09 i wskazuje na niemalże identyczny poziom rozproszenia reakcji werbalnych respondentek z poszczególnych grup wokół średnich arytmetycznych ich asocjacji.

Godna uwagi jest też minimalna i maksymalna liczba asocjacji wymienionych przeciętnie przez respondentki. Okazało się, że kobiety zamężne maksymalnie wymieniały nieznacznie więcej skojarzeń niż osoby nieposiadające rodziny prokreacji. Podobną prawidłowość można dostrzec w odniesieniu do minimalnej liczby asocjacji, które słowo-bodziec zaktywizował u osób z poszczególnych grup. I w tym wypadku kobiety zamężne wymieniały nieznacznie więcej asocjacji niż te, które nie posiadały rodziny prokreacji.

⁴ O statystycznej istotności wskaźników różnicujących takie parametry, jak średnia arytmetyczna, mediana, wartość modalna, odchylenie standardowe, obszar zmienności, można mówić wtedy, gdy osiągnie ona próg przynajmniej trzech asocjacji. Taka wartość pozwala sądzić o istnieniu stałej tendencji.

Interesujący jest także obszar zmienności – wyznaczony każdorazowo przez wskaźnik różnicujący maksymalną i minimalną liczbę reakcji werbalnych respondentek w obrębie obu grup. Ma on bardzo zbliżony zakres, gdyż wartość wskaźnika różnicującego wynosi jedynie 0,18 asocjacji. Wydaje się to świadczyć o tym, że słowo-bodziec *rodzina* aktywizuje emocjonalnie kobiety z poszczególnych grup w podobny sposób.

Podsumowując – przeprowadzone obliczenia pokazały, że wartości takich parametrów miary tendencji centralnej, jak średnia arytmetyczna, mediana i wartość modalna reakcji werbalnych respondentek z obu grup, a także wartości miary rozproszenia – odchylenia standardowego oraz obszaru zmienności nie osiągnęły przyjętego progu istotności statystycznej i są na bardzo zbliżonym poziomie. Tak więc możliwości werbalizacyjne w związku ze słowem bodźcowym *rodzina*, zarówno respondentek posiadających rodzinę prokreacji, jak i kobiet jej nieposiadających – są bardzo podobne. Pozwala to sądzić, że doświadczenie życia w rodzinie prokreacji nie jest czynnikiem, który w istotny sposób wpływa na możliwości werbalizacyjne respondentek w związku z ekspozycją słowa-bodźca *rodzina*.

Kolejną płaszczyzną opracowania materiału badawczego była analiza jego struktury rangowej, która umożliwiła rekonstrukcję językowego prototypu rodziny. Wśród asocjacji o wysokiej frekwencji wyłoniono dwa bloki. Podstawą zakwalifikowania do nich skojarzeń stała się frekwencja (F), warunkująca nie tylko ich pozycję rangową (R), ale i uzyskaną przez nie częstość użycia (Cu). Jej wartość ukazuje to, jaka część objętych osób wymieniła daną asocjację. Dzięki niej do pierwszego z zasygnalizowanych bloków włączono skojarzenia podane przez więcej niż 50% respondentek (Kurcz I., 2000, s. 111). Tworzą one rdzeń językowego prototypu rodziny. Z kolei do drugiego bloku włączono te asocjacje, które osiągnęły próg 20% częstości użycia i zarazem zostały wymienione przez mniej niż 50% respondentek. Oba wspomniane bloki tworzą językowy prototyp rodziny u objętych badaniami osób. Natomiast asocjacja, która znalazła się na pierwszej pozycji rangowej stanowi niejako emblemat – wyznaczonego przez słowo bodźcowe – wycinka rzeczywistości. W tabeli 2 zaprezentowano skojarzenia zakwalifikowane do prototypu rodziny, który ukształtował się w świadomości i języku respondentek z poszczególnych grup.

Tabela 2

Zestawienie asocjacji należących do językowego prototypu rodziny u respondentek, które posiadają rodzinę prokreacji (M) oraz respondentek, które jej nie posiadają (P)

Grupa M			asocjacja	Grupa P			Wr Cu
Cu w %	F	R		R	F	Cu w %	
91,43	32	I	miłość	I	63	71,41	19,02
62,86	22	II	dzieci	VII	25	28,74	40,17
48,57	17	III	mąż	XX	4	4,60	43,97
45,71	16	IV	wsparcie	IV	28	32,18	13,53
31,43	11	V	mama	III	36	41,38	9,95
31,43	11	V	tata	II	37	42,53	11,10
31,43	11	V	zaufanie	XII	15	17,24	14,19
28,57	10	VI	ciepło	X	17	19,54	5,03
28,57	10	VI	dom	VII	24	27,59	0,98
28,57	10	VI	rodzeństwo	IV	28	32,18	3,61
22,86	8	VII	bezpieczeństwo	V	27	31,03	8,17
20,00	7	VIII	babcia	XIV	11	12,64	7,36
20,00	7	VIII	dziadek	XVII	7	8,05	11,95
20,00	7	VIII	szacunek	XVI	8	9,20	10,80
11,43	4	IX	pomoc	IX	23	26,44	15,01

Źródło: opracowanie własne.

Analizując informacje zawarte w tabeli 2, warto zwrócić uwagę na wartość językowego prototypu rodziny u respondentek z poszczególnych grup. Znamienne jest to, że wśród ich reakcji werbalnych każdorazowo na pierwszej pozycji rangowej znalazła się asocjacja „miłość”. Można więc uznać ją za emblemat obrazu rodziny w świadomości i języku objętych badaniami kobiet – zarówno zameężnych, jak i nieposiadających rodziny prokreacji.

Ponadto okazało się, iż wśród reakcji werbalnych respondentek z poszczególnych grup odmienna liczba skojarzeń osiągnęła próg częstości użycia wynoszący 50% i tym samym została zakwalifikowana do rdzenia językowego prototypu rodziny utrwalonego w ich świadomości. Wśród reakcji zameężnych respondentek znalazły się dwa skojarzenia spełniające wspomniany warunek, natomiast panny podały jedną asocjację tego typu. Podobną sytuację można dostrzec w odniesieniu do pozostałych skojarzeń tworzących językowy prototyp rodziny, a więc takich, które zostały wymienione przez więcej niż 20% objętych badaniami osób i zarazem przez mniej niż 50% spośród nich. Respondentki, które posiadały rodzinę prokreacji podały 12 reakcji werbalnych spełniających ten warunek. Z kolei te, które

jej nie posiadały – jedynie 8. Tak więc językowy prototyp rodziny u objętych badaniami kobiet nieposiadających rodziny prokreacji tworzy łącznie dziewięć asocjacji, natomiast u kobiet ją posiadających – czternaście i jest on bogatszy właśnie u nich.

Interesująca jest konfiguracja asocjacji, które znalazły się na czterech początkowych pozycjach rangowych w obrębie językowego prototypu rodziny u respondentek z poszczególnych grup. Pomimo, że w materiale leksykalnym uzyskanym od kobiet zamężnych były to reakcje werbalne – „miłość”, „dzieci”, „mąż” i „wsparcie”, a od respondentek nieposiadających rodziny prokreacji – „miłość”, „tata”, „mama” i „wsparcie”, to ich zakresy wskazują na jedną kwestię. Jest nią mianowicie spojrzenie na wewnątrzrodzinny model relacji interpersonalnych z takiego punktu widzenia i perspektywy poznawczej, jakie przypadają respondentkom z racji doświadczenia określonego miejsca w strukturze ich rodziny. Dla kobiet posiadających rodzinę prokreacji jest to punkt widzenia i perspektywa poznawcza żony oraz matki, natomiast dla respondentek posiadających jedynie rodzinę pochodzenia – dziecka swoich rodziców. Jednakże bez względu na ten naturalnie przyjęty przez objęte badaniami młode kobiety punkt widzenia i perspektywę poznawczą, ich oczekiwania oraz pragnienia łączące się z charakterem relacji wewnątrzrodzinnych jest zbieżny – ukazuje ich potrzebę kochania i bycia kochaną, a także doświadczenia oparcia i dawania go innym. To zaś pozwala sądzić, że te oczekiwania i pragnienia są utrwalone poprzez oddziaływania społeczne i wpływy kulturowe.

Kolejną istotną kwestią jest zakres znaczeniowy asocjacji tworzących językowy prototyp rodziny, który ukształtował się u respondentek z poszczególnych grup. Okazało się, że większość skojarzeń to nazwy osób tworzących rodzinę trzypokoleniową („mama”, „tata”, „mąż”, „dzieci”, „rodzeństwo”, „babcia”, „dziadek”). Inne natomiast wskazują na uczucia i stany psychiczne, które warunkują atmosferę i klimat emocjonalny środowiska rodzinnego („miłość”, „bezpieczeństwo” i „ciepło”) oraz stany emocjonalno-wolicjonalne opisujące charakter relacji interpersonalnych zachodzących pomiędzy członkami rodziny („wsparcie”, „zaufanie”, „szacunek”⁵ – wyłącznie w grupie kobiet zamężnych oraz „pomoc”⁶ – jedynie w grupie respondentek nieposiadających rodziny prokreacji). Poza wspomniane zakresy znaczeniowe wykracza reakcja werbalna „dom”, która jest najpowszechniejszym w kulturze synonimem środowiska rodzinnego, a także dotyczy przestrzeni, w obrębie której toczy się życie rodzinne.

⁵ Analogiczna reakcja werbalna respondentek nieposiadających rodziny prokreacji znalazła się poza obrębem ich językowego prototypu rodziny, ponieważ uzyskała wartość częstości użycia wynoszącą 9,20%.

⁶ Asocjacja ta osiągnęła w grupie kobiet zamężnych wartość częstości użycia wynoszącą jedynie 11,43%, a więc nie znalazła się w obrębie ich językowego prototypu rodziny.

Szczególnie godna uwagi jest wartość wskaźnika różnicującego częstość użycia poszczególnych skojarzeń wymienionych przez respondentki z poszczególnych grup. Świadczy ona o odmiennym odczuwaniu przez nie istotności różnych aspektów obrazu rodziny, który ukształtował się w ich świadomości, a został wyrażony na płaszczyźnie języka. I tak, chociaż asocjacja „miłość” znalazła się w obu zbiorach materiału leksykalnego na pierwszej pozycji rangowej, to kobiety zamężne podawały ją znacznie częściej niż kobiety, które nie posiadały rodziny prokreacji. Wartość wskaźnika różnicującego wynosi tutaj 19,02 punktu procentowego. Podobną sytuację można zauważyć w związku z wartością częstości użycia skojarzeń „wsparcie” oraz „pomoc”. I w tym wypadku, pomimo że każdorazowo uplasowały się one na jednakowych pozycjach rangowych w obrębie poszczególnych podzbiorów materiału badawczego, to były wymieniane przez respondentki z obu grup z odmienną częstością. Kobiety posiadające rodzinę prokreacji częściej niż te, które jej nie posiadały, wymieniały skojarzenie „wsparcie” (wartość wskaźnika różnicującego wynosi tutaj 13,53 punktu procentowego). Z kolei kobiety nieposiadające rodziny prokreacji częściej podawały asocjację „pomoc” (wskaźnik różnicujący kształtuje się tu na poziomie 15,01 punktu procentowego). Można więc sądzić, że uzyskanie przez zaszyfrowane skojarzenia odmienną częstości użycia świadczy nie tylko o odczuwaniu przez respondentki z poszczególnych grup ich adekwatności wobec słowa-bodźca *rodzina*, które może wynikać z zasobu ich doświadczenia egzystencjalnego. Może być ono również wyrazem ich przekonań, a także głębokich pragnień i potrzeb emocjonalnych.

Warto spojrzeć jeszcze na miejsce asocjacji „mąż” i „dzieci” w obrębie językowego prototypu rodziny u respondentek z poszczególnych grup. Znamienne jest to, że zajęły one wysokie pozycje rangowe wśród reakcji werbalnych kobiet mających rodzinę prokreacji, natomiast panny wymieniały je znacznie rzadziej. Wartość wskaźnika różnicującego częstość użycia zaszyfrowanych skojarzeń jest bardzo wysoka i wynosi odpowiednio – 43,97 oraz 40,17 punktu procentowego. Może wynikać to z faktu doświadczenia przez respondentki konkretnego modelu życia rodzinnego.

Niezwykle interesujące zjawisko można dostrzec w odniesieniu do asocjacji „dom”. Uplasowała się ona na różnych pozycjach rangowych wśród reakcji werbalnych respondentek z poszczególnych grup. Jednakże wartość wskaźnika różnicującego jej częstość użycia wynosi zaledwie 0,98 punktu procentowego i wskazuje na fakt, że jej adekwatność wobec słowa-bodźca jest utrwalona kulturowo⁷.

⁷ Analogiczną sytuację zaobserwowano w odniesieniu do skojarzenia „dom” w materiale badawczym uzyskanym w wyniku przeprowadzenia badań empirycznych wśród młodych kobiet wywodzących się z rodzin pełnych oraz niepełnych (Baruk-Dzięcioł E., 2019, s. 337).

Podsumowując – można przypuszczać, że zawartość językowego prototypu rodziny, który ukształtował się w świadomości objętych badaniami kobiet – zarówno zamężnych i posiadających potomstwo, jak i nieposiadających rodziny prokreacji – jest utrwalona przez oddziaływania społeczno-kulturowe. Natomiast doświadczenie posiadania rodziny prokreacji wydaje się być czynnikiem modelującym odczuwanie istotności poszczególnych jej aspektów – w świadomości i języku respondentek.

Podsumowanie

Analiza materiału leksykalnego, uzyskanego w związku z ekspozycją słowa-bodźca *rodzina*, pozwoliła dostrzec istotne właściwości jej obrazu – kształtującego się w świadomości i języku – objętych badaniami młodych kobiet, zarówno posiadających rodzinę prokreacji, jak i jej nieposiadających. Właściwości te są szczególnie widoczne w dwóch aspektach. Jednym z nich są dane liczbowe charakteryzujące uzyskany materiał badawczy, następnym – zakres językowego prototypu rodziny u objętych badaniami młodych kobiet.

Okazało się mianowicie, że wartości takich parametrów miary tendencji centralnej, jak średnia arytmetyczna, mediana i wartość modalna reakcji werbalnych respondentek z poszczególnych grup, a także wartości miary rozproszenia – odchylenia standardowego oraz obszaru zmienności pozostają na bardzo zbliżonym poziomie. Pozwala to sądzić, że możliwości werbalizacyjne w związku ze słowem bodźcowym *rodzina*, zarówno respondentek posiadających rodzinę prokreacji, jak i kobiet jej nieposiadających – są podobne. Można więc przypuszczać, że doświadczenie posiadania rodziny prokreacji nie jest czynnikiem, który w istotny sposób wpływa na możliwości werbalizacyjne respondentek w związku ze słowem-bodźcem *rodzina*.

Natomiast istotna różnica jest zauważalna w ilości asocjacji budujących językowy prototyp rodziny u respondentek z poszczególnych grup. U respondentek posiadających rodzinę prokreacji jest on bardziej rozbudowany niż u kobiet jej nieposiadających. To z kolei pozwala sądzić, że doświadczenie życia w rodzinie prokreacji jest czynnikiem, który modeluje zakres językowego prototypu rodziny u badanych osób.

Kolejnym aspektem właściwości prototypu rodziny, który ukształtował się w świadomości i języku respondentek, jest jego zawartość treściowa. Można przypuszczać, że zarówno u kobiet zamężnych, jak i nieposiadających rodziny prokreacji – jest ona utrwalona przez oddziaływania społeczno-kulturowe. Natomiast doświadczenie posiadania rodziny prokreacji

wydaje się być czynnikiem modelującym odczuwanie istotności poszczególnych jej aspektów – w świadomości i języku respondentek.

Powyzsza rekonstrukcja językowego prototypu rodziny została dokonana w oparciu o materiał asocjacyjny uzyskany od respondentek pochodzących z jednego regionu. Aby wyniki badań stały się reprezentatywne, należałoby objąć nimi kobiety nie tylko studiujące w innych ośrodkach akademickich, ale i wywodzące się z różnych rejonów Polski. Wówczas wnioski z nich wypływające mogłyby być przydatne przy kształtowaniu polityki społecznej.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski Franciszek, 2002, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Anusiewicz Janusz, Dąbrowska Anna, Fleischer Michael, 2000, *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*, w: Anna Dąbrowska i Janusz Anusiewicz (red.), *Językowy obraz świata i kultura*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 11–44.
- Averill James R., 1998, „Czuję, więc jestem” – myślę, w: Paul Ekman, Richard J. Davidson (red.), *Natura emocji*, tłum. Bogdan Wojciszke, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, s. 316–322.
- Bartmiński Jerzy, 2012, *Językowe podstawy obrazu świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Baruk-Dzięciół Ewa, 2019, *Rodzina i dom jako elementy obrazu świata osób dorosłych z rodzin pełnych i niepełnych*, *Studia Warmińskie*, nr 56, s. 329–340.
- Błasiak Anna, Dybowska Ewa, 2017, *Współzależność aktywności rodzinnej i zawodowej w życiu rodziny. Dylematy współczesnego rodzica*, *Pedagogika Rodziny*, nr 7 (2), s. 115–125.
- Broda Paweł, 2008, *Zagrożenia współczesnej rodziny w wychowaniu dziecka*, *Nauczyciel i Szkoła*, nr 3–4 (40–41), s. 23–30.
- Chrobak Stanisław, 2018, *Współpraca rodziny i szkoły – potrzeba zaufania i komplementarności*, *Seminare*, nr 1, t. 39, s. 131–143.
- Frączek Zofia, 2018, *Wychowawcze funkcjonowanie współczesnej rodziny w percepcji nauczycieli i wychowawców*, *Spółczesność i Rodzina*, 55 (2), s. 138–149.
- Grabska Marcelina, 2000, *Asocjacyjny portret mężczyzny*, w: Marcelina Grabska (red.), „Słowa, słowa, słowa”... w komunikacji językowej, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 335–348.
- Harwas-Napierała Barbara, 2008, *Znaczenie przemian współczesnej rodziny dla rozwoju człowieka*, *Psychologia Rozwojowa*, nr 13 (3), s. 21–27.
- Hunca-Bednarska Anna, 1997, *Skojarzenia werbalne w schizofrenii*, Wydawnictwo Czelej, Lublin.
- Jakubowicz Mariola, 1999, *Badania etymologiczne w rekonstrukcji językowego obrazu świata*, w: Anna Pajdzińska, Piotr Krzyżanowski (red.), *Przeszłość w językowym obrazie świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin s. 117–127.
- Jezierski Kamil, Rostek Irmiona, 2019, *Wychowanie po rozwodzie jako wyzwanie współczesności*, *Horyzonty Wychowania*, t. 18, nr 48, s. 23–32.

- Kurcz Ida, 2000, *Psychologia języka i komunikacji*, Wydawnictwo „Scholar”, Warszawa.
- Lach Michalina, Nowak Michał, 2007, *Skojarzenia słowne osób dwujęzycznych na podstawie języków: polskiego i włoskiego*, *Investigationes Linguisticae*, nr 15, s. 11–128.
- Miczyńska-Kowalska Maria, 2013, *Zagrożenia współczesnej rodziny w społeczeństwie ryzyka*, *Zarządzanie Mediami*, t. 1 (1), s. 33–49.
- Mikołajczyk-Matyja Nawoja, 2004, *Skojarzenia słowne niewidomych i widzących użytkowników języka polskiego – studium porównawcze*, *Investigationes Linguisticae*, nr 11, s. 1–17.
- Nogowski Jacek M., 2014, *Funkcje społeczne rodziny i jej zagrożenia na przykładzie regionu warmińsko-mazurskiego*, *Seminare*, t. 35, nr 4, s. 57–68.
- Piętkowa Romualda, 2007, *Językowy obraz świata i stereotypy a nauczanie języka obcego*, w: Aleksandra Achtelik i Jolanta Tambor (red.), *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*, Wydawnictwo Gnome, Katowice, s. 85–104.
- Rozen Barbara, 2018, *Sztuka bycia rodzicem w dobie pluralizmu wartości*, *Studia Warmińskie*, nr 55, s. 159–174.
- Tysza Zbigniew, 2002, *Rodzina we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Woodworth Robert S., Schlosberg Harold, 1963, *Psychologia eksperymentalna*, t. 1, tłum. Andrzej Lewicki, Ergon Vielerose, PWN, Warszawa.
- Zawadzka Edyta, 2019, *Teleologiczne aspekty kultury pedagogicznej rodziny. Podejście komponentowo-relacyjne*, *Horyzonty Wychowania*, t. 18, nr 48, s. 63–73.

